

УДК 793.31:351.858(=161.2)](477)"364"(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-1-22>

Костянтин КИСЛЮК

доктор культурології, професор, професор кафедри культурології та медіакомунікацій, Харківська державна академія культури, вул. Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна, 61057

ORCID: 0000-0001-9092-6808

Антоніна КІКОТЬ

доктор культурології, професор, професор кафедри майстерності актора, Харківська державна академія культури, вул. Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна, 61057

ORCID: 0000-0001-6927-4892

Марина АЛЕКСАНДРОВА

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології та медіакомунікацій, Харківська державна академія культури, вул. Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна, 61057

ORCID: 0000-0002-2722-398X

Бібліографічний опис статті: Кислюк, К., Кікоть, А., Александрова, М. (2024). Народно-сценічний танок як культурна зброя російсько-української війни. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 168–173, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-1-22>

НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНОК ЯК КУЛЬТУРНА ЗБРОЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Метою дослідження є визначення українського народного сценічного танку як культурної зброї під час триваючої російсько-української війни. **Методологія** дослідження передбачає використання комплексного підходу до вивчення та висвітлення його теми, поєднання низки загальнокультурних методів і культурно-мистецьких підходів. Для аналізу ситуації, що склалася в культурі під час війни, використано системний підхід та аналітичний метод. Описовий метод дав змогу розкрити діяльність хореографічних колективів в умовах війни, як в Україні, так і за її межами. Культурологічний підхід дозволив увести використання народно-сценічного танку як культурної зброї російсько-української війни в рамки загальносвітового соціокультурного тренду до weaponization та елементу етнічного націоналізму як найважливішої складової консолідації українців. **Наукова новизна** дослідження полягає в розкритті та осмисленні культурно-мистецьких процесів в українському хореографічному мистецтві на прикладі народно-сценічного танку у сьогоденних воєнних реаліях. **Висновки.** Результати дослідження показали, що в умовах повномасштабного вторгнення український народний танець став засобом самоідентифікації та ретранслятором національної української ідентичності, забезпечуючи одночасно згуртування українців всередині країни задля опору ворогові та зовнішню міжнародну підтримку цьому опорі. Він, разом із іншими видами мистецтва, виконує психотерапевтичні функції, а також благодійницькі функції підтримки ЗСУ, закладів культури та мистецтва. Водночас він являє собою вельми значущий елемент просування українського етнічного націоналізму, котрий, утім, успішно сусідить з націоналізмом громадянським.

Ключові слова: війна, культура, культурна зброя, народно-сценічний танок, українська ідентичність, українська культура, хореографічне мистецтво.

Kostiantyn KYSLIUK

Doctor of Sciences in Cultural Studies, Professor, Professor at the Department of Culturology and Mediacommunication, Kharkiv State Academy of Culture, 4 Bursatsky Uzviz str., Kharkiv, Ukraine, 61057

ORCID: 0000-0001-9092-6808

Antonina KIKOT

Doctor of Science in Cultural Studies, Professor, Professor at the Department of Actor Skills, Kharkiv State Academy of Culture, 4 Bursatsky Uzviz Str., Kharkiv, Ukraine, 61057

ORCID: 0000-0001-6927-4892

Maryna ALEKSANDROVA

PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Culturology and Media Communications, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv State Academy of Culture, 4 Bursatsky Uzviz str., Kharkiv, Ukraine, 61057

ORCID: 0000-0002-2722-398X

To cite this article: Kysliuk, K., Kikot, A., Aleksandrova, M. (2024). Narodno-stsenichni tanok yak kulturna zbroia rosiisko-ukrainskoi viiny [Folk-stage dance as a cultural weapon of russian-Ukrainian war]. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 168–173, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-1-22>

FOLK-STAGE DANCE AS A CULTURAL WEAPON OF RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The purpose of the paper is a definition of the Ukrainian folk stage dance as a cultural weapon during the ongoing russian-Ukrainian war.

The research methodology involves the use of a complex approach to the study and coverage of its topic, a combination of a number of general cultural methods and cultural and fine arts approaches. A systematic approach and analytical method were used to analyze the situation that developed in culture during the war. The descriptive method made it possible to reveal the activities of choreographic collectives in the conditions of war, both in Ukraine and abroad. The culturological approach made it possible to introduce the use of the folk stage tank as a cultural weapon of the russian-Ukrainian war within the framework of the worldwide socio-cultural trend towards weaponization and also the element of ethnic nationalism as the most important component of the consolidation of Ukrainians.

The scientific novelty of the research consists in revealing and understanding the cultural and artistic processes in Ukrainian choreographic art using the example of a folk-stage tank in today's military realities.

Conclusions. The results of the study showed that in the conditions of a full-scale invasion, the Ukrainian folk dance became a means of self-identification and a relay of the national Ukrainian identity, ensuring at the same time the unity of Ukrainians within the country to resist the enemy and external international support for this resistance. It, along with other types of art, performs psychotherapeutic functions, as well as charitable functions of supporting the Armed Forces of Ukraine, cultural and art institutions. The folk stage dance is a very significant element of the promotion of Ukrainian ethnic nationalism, which, however, successfully coexists with civic nationalism.

Key words: war, culture, cultural weapons, folk-stage dance, Ukrainian identity, Ukrainian culture, choreographic art.

Актуальність теми. Перехід від «гібридної» до «активної» фази російсько-української війни не відсунув на задній план відстоювання Україною своєї свободи та незалежності невійськовими засобами. Навпаки, він гранично актуалізував їх. З культурологічної точки зору, танок як культурна зброя вповні вписується в глобальну соціокультурну тенденцію до weaponization. Остання розуміється як перетворення будь-якого явища на зброю, здатну чинити помітний тиск на певну людину, групу людей, соціальні інституції, суспільство. Вона приходить на зміну своїй значно м'якшій версії постмодерністського use and abuse і стає наслідком дедалі зростаючої від 2010-х рр. нестабільності глобальної світобудови одночасно в соціально-економічному, геополітичному та соціокультурному плані. Усередині хореографічного мистецтва найбільше значення має саме народно-сценічний танок. Його просування якнайкраще вписується у поступ

українського етнічного націоналізму, вповні виправданим як зовнішніми екзистенційними викликами, так і надвисоким рівнем саме етнічних українців (майже 78% за останнім у часі переписом 2001 року) серед населення сучасної України. Утім, на відміну своїх попередніх версій на вітчизняних теренах («інтегральний націоналізм» Д. Донцова), він доволі успішно поєднується з більш поширеним у сучасному мультикультурному світі націоналізмом громадянським. Відтак, якщо на початку 1990-х рр. Україна в очах зарубіжних дослідників поставала роз'єднаним суспільством, а українці – «неочікуваною нацією», то наразі країна видається їм на 80–90% консолідованим суспільством, в якому «громадянський і етнічний елементи в національній ідентичності дедалі більше збігаються» (Wilson, 2023).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема української хореографічної культури та народно-сценічного танку зокрема розробля-

лась багатьма видатними дослідниками, серед яких В. Авраменко, К. Василенко, В. Верховинець, Р. Гарасимчук, М. Грушевський, А. Гумнюк, А. Терещенко, П. Чубинський, В. Шухевич та ін. На сучасному етапі її вивченням займаються Г. Боримська, О. Голдрич, О. Бігус, О. Бойко, Д. Базела, А. Підлипська, Ю. Сахневич та ін. Однак досліджень, що репрезентують стан вітчизняної хореографії у часи війни, за винятком публікації В. Рубан (Рубан, 2023), проведено не було.

Мета дослідження – визначення українського народного сценічного танку як культурної зброї під час триваючої російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Народний танок – це ретранслятор української ідентичності, трансформатор культурних традицій, він є «одним із тих артефактів, що пов’язує сучасника з багатовіковою історією народу та країни. Навіть у своїх похідних варіантах (народно-сценічний, фольк-модерн тощо), в яких збережено етнокоди, народна хореографія активно впливає на формування національно свідомого громадянина України» (Підлипська, 2015, с. 156).

Танець – це мова, яка не потребує вивчення чи перекладу. Мовою танцю передаються найсильніші почуття, передаються історичні події, транслуються ідеї тощо. Він «розкриває характер людей; у художній формі відображає повсякденні явища, відтворюючи елементи праці та звичайного життя, використовуючи національний одяг, звичаї та інші атрибути побуту» (Vigus and others, 2022, p. 1284).

Танцівнику під силу у своєму пластичному русі передати найсильніші ідеї, образи та стати їх глашатаєм, він (танцівник) може стати провідником цих ідей та бути елементом у процесі виховання патріотизму та любові до своєї країни. Під час свого звітного концерту з нагоди 70-річчя самодіяльний ансамбль народного танцю «Черкашанка» зібрав 70 тисяч гривень для ЗСУ (Ансамбль «Черкашанка» зібрав 70 тисяч гривень для ЗСУ., 2023). Звичайно, ці цифри можуть видатись замалими для країни, чий воєнний бюджет перевищив 2022 року 35 млрд доларів, а зарубіжна воєнна допомога склала майже 30 млрд (Tian Nan and other, 2023). Проте, така народна допомога є конче потрібною для задоволення нагальних побутових потреб воєнних на передовій та форму-

вання в українців почуття співпричетності до руху опору агресорові.

Ще більш важливим є пропаганда унікальності та самобутності вітчизняної культури за кордоном. Зараз увесь світ починає розуміти, що Україна — це не тільки шаровари і вишиванка, а багатовікова культура зі своєю хореографією, музикою, оперою, балетом, художниками, літераторами. Як це не парадоксально, але лише повномасштабне вторгнення дозволило просунути позитивний імідж країни, у попередні десятиліття затьмарений постійними економічними невдачами країни, нестабільністю її зовнішньополітичного курсу та відсутністю ексклюзивних пропозицій для глобалізованої медіа-культури.

Оговтавшись від колапсу перших місяців повномасштабної війни, творчі колективи, групи, окремі артисти направили свої зусилля на наближення перемоги. Концерти, які дають наші митці за кордоном, покликані ще й зібрати кошти для ЗСУ, поранених бійців, для вимушених переселенців, для відновлення, в тому числі і пам’яток культури.

Одним з таких глашатаїв українського народного танцю для Європи став Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського. Це перший державний колектив, який під час війни виїхав за кордон збирати кошти для постраждалих. Під час свого туру Європою, а ансамбль побував у Польщі, Німеччині, Італії, Іспанії, Франції, Чехії, українські артисти балету збирали аншлаги. «Кошти зібрані на концертах, спрямовані на охорону, евакуацію, оцифрування та збереження культурних цінностей, підтримку закладів культури та мистецтва. У тому числі медіа, які були пошкоджені або знищені у наслідок війни з росією» (Національний ансамбль народного танцю імені Вірського виступав у країнах Європи., 2023). Максим Карпенко, артист балету та креативний менеджер туру сказав про виступи: «Український танець потребує нової сучасної обгортки. Наприклад, кока-кола – старий бренд, проте він весь час оновлює свою пляшку, хоч смак напою залишається той самий. Так само можна сказати про український народний танець: його потрібно красиво показати та прорекламувати. І ми стараємося вдало модернізувати цю начинку під назвою українська народна хорео-

графія», а ще він зазначив: «Ми хочемо показати всьому світу, за що воюють наші хлопці – яка вона, наша безсмертна культура» (Національний ансамбль народного танцю імені Вірського виступав у країнах Європи., 2022).

Презентують нашу культуру за кордоном не тільки дорослі колективи, а й діти. Так долинський зразковий хореографічний ансамбль «Веселка» став представником України на VII Міжнародному фестивалі танцю в Туреччині. Діти гідно представили Україну на фестивалі про що свідчили шалені оплески глядачів. Галина Жир, керівник ансамблю, зазначила: «За кордоном український народний танець є своєрідною презентацією нашої країни для чужоземного глядача, спосіб познайомити іноземців з Україною... ми віримо в перемогу, підтримуємо ЗСУ та працюємо над тим, щоб вражати світ українським танцем» (Як долинська «Веселка» представляла Україну на фестивалі в Туреччині, 2023).

Наші хореографи, що змушені були виїхати за кордон презентують нашу культуру там. Так, танцівниця Анна Паніотова, що виїхала з окупованого Маріуполя до Лондона, «знайомить англійців з українським народним танцем, а також вчить їх рухатись у ритмі фламенко» (Говорити про Україну танцем: як українка вчить англійців танцювати гопака та фламенко, 2023).

Українська танцівниця та переможниця проекту «Танці з зірками» Ілона Гвоздьова після повернення з-за кордону розробила разом з колегами проект лікування тіла та душі за допомогою танку. «Я зрозуміла, що моя діяльність *надважлива*. Танцювальні рухи – це засіб вивільнення емоцій, які переповнюють. Танець ніби повертає до життя. Є такий курс, як арт-терапія, коли за допомогою рухів, крику, акторських завдань люди можуть вийти з депресивного стану» (Танцівниця Ілона Гвоздьова довірила історію Музею «Голоси Мирних» Фонду Ріната Ахметова, 2022). Танцівниця працює онлайн та розробляє курс для занять в умовах воєнного часу, коли немає можливості працювати у залі.

Культурний фронт працює не тільки за кордоном, а й в Україні. Виклики війни змусили замислитися про те, як проводити навчання дітей та молоді у такий час. Науковці та практики розробляють різні програми задля того,

щоб наша культура не зупинялася у своєму розвивальному русі, щоб наші нащадки перейняли те, чим багатий народ сьогодні та зберігали і примножували ці надбання. Наукові напрацювання презентуються на семінарах, майстер-класах, науково-методичних конференціях. Приміром, 16 грудня 2023 року відбувся Всеукраїнський семінар та майстер-клас «Обрядовість в українському хореографічному мистецтві», 22 грудня 2023 року – Всеукраїнський семінар-практикум «Український народно-сценічний танець», 18 січня 2024 року було проведена науково-методична конференція «Збереження та розвиток народно-сценічного танцю регіонів України». Ці заходи крім розгляду суто наукових проблем мали й практичну частину: показати сучасний народний танець, що безупинно розвивається.

Незважаючи ні на що, наші воїни-захисники плекають наші культурні надбання, навіть, на передовій. Часто у телемарафонах на національному телебаченні, у соціальних мережах транслюють відеоролики, де наші мужні вояки зі зброєю в руках танцюють гопака, співають українських пісень та грають на музичних інструментах. Здавна гопак вважався не просто танцем, а бойовим мистецтвом. У цьому танці козаки відшліфовували свою майстерність у філігранному володінні зброєю, зокрема, шаблею. Зараз «замість шабел – у руках автомати або й Джавеліни. А решта, як і за часів запорожців: завзяття та драйв. Ось він – козацький гопак на передовій» (Після повномасштабного вторгнення росії в Україну козацький гопак перекочував в окопи, 2022). Ці стихійні концерти є правдивим свідченням того, за що ми воюємо і що виборюємо. Однією з найуспішніших у цьому напрямку слід вважати творчість військовослужбовця ЗСУ Олександра (@alexhook_2303ua). Нині він входить до ТОП-20 найрейтинговіших вітчизняних тіктокерів, а кількість переглядів окремих його роликів наближається до 2 млн. І це, на нашу думку, наочний приклад успішного поєднання елементів етнічного та громадянського націоналізму в українському хореографічному мистецтві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах повномасштабного вторгнення український народний танець став

засобом самоідентифікації та ретранслятором національної української ідентичності, забезпечуючи одночасно згуртування українців всередині країни задля опору ворогові та зовнішню міжнародну підтримку цьому опорі. Він, разом із іншими видами мистецтва, виконує психотерапевтичні функції, а також благодійницькі функції підтримки ЗСУ, закладів культури та мистецтва. Водночас він являє собою

вельми значущий елемент просування українського етнічного націоналізму, котрий, утім, успішно сусідить з націоналізмом громадянським.

Утім, вітчизняне хореографічне мистецтво не обмежується лише народно-сценічним танком. Оцінити стан і перспективи інших його складових в умовах повномасштабної війни – направи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ансамбль «Черкашанка» зібрав 70 тисяч гривень для ЗСУ під час святкування свого ювілею. URL: <https://suspilne.media/501187-ansambl-cerkasanka-zibrav-70-tisac-griven-dla-zsu-pid-cas-svatkuvanna-svogo-uvileu/>
2. Говорити про Україну танцем: як українка вчить англійців танцювати гопака та фламенко. URL: <https://rubryka.com/article/govoryty-pro-ukrayinu-tantsem/> (дата звернення: 17.01.2024).
3. «Мовою танцю розповідаю світу про війну в Україні»: танцівниця Ілона Гвоздєва довірила історію Музею «Голоси Мирних» Фонду Ріната Ахметова. URL: <https://akhmetovfoundation.org/news/movoyu-tantsyu-rozpovidayu-svitu-pro-viynu-v-ukraini-tantsivnytsya-ilona-gvozdova-dovirylya-istoriyu-muzeyu-golosy-myrnyh-fondu-rinata-ahmetova> (дата звернення: 11.01.2024).
4. Національний ансамбль народного танцю імені Вірського виступав у країнах Європи, збираючи кошти для України. URL: <https://bug.org.ua/article/nacziionalnyj-zasluzhenyj-ansambl-narodnogo-tanczyu-imeni-virskogo-vystupav-u-krayinah-yevropy-zbyrayuchy-koshty-dlya-ukrayiny-660057/> (дата звернення: 14.01.2024).
5. Підлипська А.М. Народно-сценічний танець як засіб впливу на національну свідомість та самосвідомість. *Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтвознавство*. 2015. Вип. 16. Ч. 2. С. 156–160.
6. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну козацький гопак перекочував в окопи. URL: <https://podrobnosti.ua/2460103-pslja-povnomasshtabnogo-vtorgnennja-ros-v-ukranu-kozatskij-gopak-perekochuvav-v-okopi.html> (дата звернення: 19.01.2024)
7. Рубан В. Проекти діячів сучасного танцю як інструмент культурної дипломатії України в умовах воєнного стану. *Питання культурології*. 2023. Вип. 42. С. 270–285.
8. Як долиньська «Веселка» представляла Україну на фестивалі в Туреччині. URL: <https://dolynska.city/articles/327224/yak-dolinska-veselka-predstavlyala-ukrainu-na-festivali-v-turechchini> (дата звернення: 21.01.2024).
9. Developments in Military Expenditure and the Effects of the War in Ukraine / Tian Nan et. al. *Defence and Peace Economics*. 2023. Vol. 34, Iss. 5. P. 547–562. DOI: 10.1080/10242694.2023.2221877.
10. Modern Choreography in Ukraine at the Beginning of the XXI Century: Artistic and Educational Trends / Bigus O. et. al. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2022. Vol. 10, Iss. 6. P. 1284–1292. DOI: 10.13189/saj.2022.100619.
11. Wilson A. Ukraine at war: Baseline identity and social construction. *Nations and Nationalism*. 2023. P. 1–10. DOI: 10.1111/nana.12986.

REFERENCES:

1. Ansambl «Cherkashchanka» zibrav 70 tysiach hryven dlia ZSU pid chas sviatkuvannia svoho yuvileiu [Cherkashchanka Ensemble Raises 70 Thousand UAH for the Armed Forces of Ukraine during its anniversary celebration]. Retrieved from <https://suspilne.media/501187-ansambl-cerkasanka-zibrav-70-tisac-griven-dla-zsu-pid-cas-svatkuvanna-svogo-uvileu/>
2. Bigus, O., Savchenko, R., Khomiachyk, I., Kondratiuk, D., Danyliuk, U., Yrkiv, U. (2022). Modern Choreography in Ukraine at the Beginning of the XXI Century: Artistic and Educational Trends. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 10 (6), 1284–1292. DOI: 10.13189/saj.2022.100619
3. Hovoryty pro Ukrainu tantsem: yak ukrainka vchyt anhliitsiv tantsiuvaty hopaka ta flamenko [Talking about Ukraine through dance: how a Ukrainian woman teaches Englishmen to dance hopak and flamenco]. Retrieved from <https://rubryka.com/article/govoryty-pro-ukrayinu-tantsem/> [in Ukrainian].
4. «Movoju tantsiu rozpovidaiu svitu pro viynu v Ukraini»: tantsivnytsia Ilona Hvozdeva doviryla istoriiu Muzeiu «Holosy Myrnykh» Fondu Rinata Akhmetova ["I tell the world about the war in Ukraine through the language of dance": dancer Ilona Hvozdeva entrusted the Voices of the Peaceful Museum with the history of the Rinat Akhmetov Foundation]. Retrieved from <https://akhmetovfoundation.org/news/movoyu-tantsyu-rozpovidayu-svitu-pro-viynu-v-ukraini-tantsivnytsya-ilona-gvozdova-dovirylya-istoriyu-muzeyu-golosy-myrnyh-fondu-rinata-ahmetova> [in Ukrainian].

5. Natsionalnyi ansambl narodnoho tantsiu imeni Virskoho vystupav u krainakh Yevropy, zbyraiuchy koshty dlia Ukrainy [The Virsky National Folk Dance Ensemble performed in Europe, raising funds for Ukraine]. Retrieved from <https://bug.org.ua/article/nacziionalnyj-zasluzhenyj-ansambl-narodnogo-tancyu-imeni-virskogo-vystupav-u-krayinah-yevropy-zbyrayuchy-koshty-dlya-ukrayiny-660057/> [in Ukrainian].
6. Pidlypska, A.M. (2015). Narodno-stenichni tanets yak zasib vplyvu na natsionalnu svidomist ta samosvidomist [Folk-stage dance as a means of influencing national consciousness and identity]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Mystetstvoznavstvo – Bulletin of Lviv University. Series: Art History*, 16, 2, 156–160 [in Ukrainian].
7. Pislia povnomasshtabnoho vtorhnennia rosii v Ukrainu kozatskyi hopak perekochuvav v okopy [After Russia's full-scale invasion of Ukraine, Cossack hopak moved to the trenches]. Retrieved from <https://podrobnosti.ua/2460103-pslja-povnomasshtabnogo-vtorgnennja-ros-v-ukranu-kozatskij-gopak-perekochuvav-v-okopi.html> [in Ukrainian].
8. Ruban, V. (2023). Proiekty diiachiv suchasnoho tantsiu yak instrument kulturnoi dyplomatii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Projects by contemporary dance artists as an instrument of Ukraine's cultural diplomacy under martial law]. *Pytannia kulturolohii – Questions of cultural studies*, 42, 270–285 [in Ukrainian].
9. Tian, Nan, Lopes da Silva, D., Béraud-Sudreau, L., Liang, Xiao, Scarazzato, L., Assis, A. (2023). Developments in Military Expenditure and the Effects of the War in Ukraine. *Defence and Peace Economics*, 34 (5), 547-562. DOI: 10.1080/10242694.2023.2221877.
10. Wilson, A. (2023). Ukraine at war: Baseline identity and social construction. *Nations and Nationalism*, 1–10. DOI: 10.1111/nana.12986
11. Yak dolynska «Veselka» predstaviala Ukrainu na festyvali v Turechchyni [How Veselka from Dolyna represented Ukraine at a festival in Turkey]. Retrieved from <https://dolynska.city/articles/327224/yak-dolynska-veselka-predstavlyala-ukrainu-na-festyvali-v-turechchini> [in Ukrainian].